

יש פסוק חריף מאוד: "מלך לשרה נעבד" ⁴⁹. יכול להיות מצב שמלך נעבד לשרה, נעשה משועבד לשרה שהוא עובד בו. האדם שוכח את ערכו, שוכח את התוכן הפנימי הרוחני שלו, נעשה משועבד לחומר ולגוף במקום להיות בן חורין. "אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בחלמוד תורה" ⁵⁰. במקום להיות יוצר ועושה מלאכה מחשבת — הוא נעשה משועבד. ישנו חילוק דק בין מצב פסיכולוגי בו האדם נעבד למכונה, לסניקית, לבין מצב בו הוא משתלט על המכונה ויוצר יצירות. היו צדיקים גדולים בעלי מלאכה.

יש חילוק בין מלאכה לעבודה, ובשתיהן יכול להיות מצב משפיל או מצב מרומם. כפרשתנו אנו נפגשים לגבי שתיהן יחד במצב הנישא: "מלאכת עבד הקדש" ⁵¹.

10. אש — יסוד למלאכות

לעומת ענין השבת המופיע באופן כללי בחלק הראשון של עניני השבת "ושרמו בני ישראל את השבת" ⁵², בחלק השני ישנה התפרטות והגדרת עניני השבת הלכה למעשה: "לא תבעור אש בכל משבתכם ביום השבת" ⁵³. ענין האש מתפרט בחזרה שבעל-פה. "חזרת ד' תמימה" ⁵⁴ והיא כוללת תורה שבכתב וחזרה שבעל-פה. בנוגע לחשמל, ישנה גישה אצל אנשים ריקנים שבזמן מתן תורה לא היתה אש מעין זו, ולכן אינו נכלל בגדר אש. הנכון הוא שהאש הראשונה מתפרטת לכל מיני אש. האש הראשונה הופיעה על-ידי הכאת שתי אבנים ⁵⁵, וממנה נמשך כל ענין האש וכל מיני אש ⁵⁶. הבערת אש במכוונות והמצאות שונות. האש היא היסוד למלאכות ולטכניקה ⁵⁷.

11. מלאכה — מחשבות ומעשיות

יש מקום להעמקה ולהבחנה במושג של מלאכה. יש שני אופנים לתפיסת ענין המלאכה. מצד אחד יש עצם המלאכה: גוף המעשה הגשמי הטכני. האדם מכה

⁴⁹ קהלת ה. ה. אפילו מלך ששולט מסין העולם ועד סופו לשרה נעבד. שהוא שואל: עבדה שדה פירות או לא עבדה — קהלת רבה שם. "אפילו המלך שאין למעלה ממנו נעבד לשרה כעבור צרכו כי ממנו מחיות" ראב"ע. ⁵⁰ אבות ו ב. 51. שמות לה ג. ⁵¹ "במצאני שבת נתן הקב"ה ידעתי באדם הראשון מעין דוגמא של מעלה והביא שני אבנים ונתן זו בזו ויצא מהן אור" פסחים נד א. ⁵² "אין מוציאין את האור לא מן העצים ולא מן האבנים ולא מן העפר ולא מן הרעפים ולא מן המים" משנה ביצה לג א. וענין אורח משפט סי' ע. צא. שיתח רבינו תשעה באב סי' 2. ⁵³ במכילתא (סוף פרשת ויקהל) כתוב: "ו' נתן אומר לא תבעור אש... חלמוד לומר לא תבעור אש ביום השבת, ביום השבת אי אחא מכניזי אבל אחא מבעיר ביום טוב", והעיר רבינו: "בנידא דילפנין זה לחזירי הכערה מע"ש י"ל ע"פ המבואר במוקד" כפ' כיצד הרגל בחזירי ההכערה מע"ש למ"ד

9. מלאכה ועבודה

יש הבחנה בין שתי הפרשיות של שבת: פרשת הציווי ופרשת הקיום. הציווי הוא המשך הקדושה מן השמים. הקיום הוא זיידת הקדושה לתוכנו. כפרשת "ויקרא" מופיע ענין השבת למעשה ⁴³, ממקור השביתה השמימית.

מתוך כך נפגשים במושג של מלאכה. יש מקום להבחין בין מלאכה לעבודה ⁴⁴. כמה מגדולי ישראל עסקו במחקרים על שמות נרדפים. מלאכה ועבודה הן שני אופנים במציאות העשויה של האדם. מלאכה היא "מלאכת מחשבת" ⁴⁵, יצירה של האדם מתוך החופש של האדם. האדם חושב מחשבות ועושה מלאכה. מלאכה בעיר או מלאכה בשדה. מלאכה שייכת למלאכות של המלאכים השמימיים.

לעומת זאת במושג עבודה יש צד מצמצם: עבד, עבדות. היא גם יכולה להיות חיובית: "עבדת הקדש" ⁴⁶, אבל יש כזה גם צד של השתעבדות. בקהלת

אחשד רא' כדא, וע"ש רסט: ומשפטים קח: הערת רבינו. וענין שמות קבצים קובץ ו. סעי' קס"ט, כרך ג. עמ' רי"ד. ⁴³ "כל המקבל שבע מצוות תורה לעשותן הרי זה מחסידי אומות העולם, ויש לו חלק לעולם הבא. והוא — שיקבל אותן ועושה אותן מפני שצוה בזה הקב"ה בחזרה וזהו הדין על-ידי משה רבינו שבני נח מקדים נצטוו בהן. אבל אם עשאו מפני הכרח היתה אין זה גר חושב ואינו מחסידי אומות העולם אלא מחכמה" ⁴⁴ רמב"ם, הלכות מלכים ה' יא. וענין אגרות הראיה א. עמ' צ"ט. ⁴⁵ "עכ"רם ששבת אפילו ביום מיוחד החל, אם עשאו לעצמו כמו שבת — הי"ב מיתה. ואין צריך לומר אם עשה משה לעצמו. כלל של דבר, אין מניחין אותן לחזק דת ולעשות מצות לעצמן מועתן" ⁴⁶ רמב"ם, הלכות מלכים י' פ. ⁴⁵ "לא תבעור אש" שמות לה ג. ⁴⁶ "וע"ש מלאכה הונה על כל דבר מעשה המביא לידי תגלית ופועל, ויש בו תקון העולם, והם כלל ל"ט מלאכות שהוזכרו בדר"ל, כמבואר היטב בדברי החכם ר"י בביאור שם מלאכה" הכתב והקבלה. שמות כ' י. "ואמר ר"י דע כי יש הבדל בין מלת עבודה ובין מלת מלאכה, עבודה כולל כל המעשים שאדם עושה, ואפי' אין במעשהו ענין המצטרף לדיעה וחכמה, גם אינו משנה דבר במעשהו ולא מתקן דבר... וכיצא ממעשים הללו שום מעשה עבד, וזהו ענין המלה ששורה עבד, והשם עבודה... ואין שם מלאכה נופל אלא על המחשך דבר בעינים הטבעיים ומשנה אותם במעשהו ממה שהיו, ועל ידי החושש הזה יהיה תקון הדבר..." שם לה א. ⁴⁷ שמות שם לג. ⁴⁸ שם לו א.

בפטיש ועושה מעשה. מצד שני יש עצם ענין המלאכה בכללותו, במובן מופשט ואבסטרקטי. מכאן החילוק היסודי בין הפרשה הראשונה של שבת לשנית. בפרשת "כי תשא" אנו עדיין באווירה השמימית של הציווי. לכן נפגשים במציאות הרוחנית של מלאכת מתשובת. ובפרשתנו לוקחים את הפטישים כדי לעשות את המלאכה. לכן יש הבדל דקדוקי. פה נאמר "ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהיה לכם קדיש"⁵⁵, בלשון נקבה, כי מדובר על ממשיכות המלאכה ביחס לאדם. אבל בפרשת "כי תשא" נאמר: "ששת ימים יעשה מלאכה וביום השביעי שבת שבתך"⁵⁶, לשון זכר. כי מדובר על המושג העליון, הכללי והמופשט של מלאכה. מן המחשבות של המלאכה נמשכת ממשיכותה. הצד הפרקטי המעשי מקורו במחשבת האדם, בתבניתו וברצונו.

12. אשה — ייתר אלוהית

אמנם יש צד אחר. כמה פעמים הזכרנו שהמושגים הכלליים המופשטים מופיעים בלשון נקבה: גדולות, נפלאות, נצורות, נשגבות, וכן חדשות. הזכר הוא ייתר מעשי פרקטי, לעומת הנקבה שהיא ייתר כללית, פחות אקטואלית. יש צד מסוים שנשמת האשה ייתר גדולה מנשמת האיש. "נתן הקב"ה בינה יתירה באשה ייתר מבאיש"⁵⁷. האשה פחות אנושית ויותר אלוהית. ייתר כרצון ר' על-כך היא מברכת "שעשני כרצונך"⁵⁸. יש לה ייתר הכנה לקבל את האלוהי. לכן כל הדברים הכלליים מאוד והעליונים מבוטאים בלשון נקבה.

13. פרשת זכור⁵⁹

"זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים. אשר קרך בדרך ויזנב

אשר משום חיצוני, דחשיב גמור המעשה כאילו כבר עשוי מיד".⁵⁵ שמת לה ב. 56. שם לא טו. 57. נדה מה ב. 58. "עם כל יחזיקין של האיש... יש לעומת זה ג"כ יתרון להאשה הנפעלת... כשהיא ישרה, היא עלולה להרשם ולהפעל מתוכנת השפע של המעשה אשר עשה האלהים, מהחטונה הישרה, כאשר עשה את האדם ואת העולם... ישר, מכון לרצונו העליון הפשוט והישר, וע"כ מברכת היא האשה בהודאה על חלקה הטוב: שעשני כרצוני" עולת ראיה א, עמ' עא"עב. "מקור ההבדל הנפשי שבין איש ואשה, שהוא כח הפועל וכח הנפעל שבין האנושי ביחוד, הוא שיסוד הדשלות של האשה היא עדינות הרגש הטמור והטוב, ואשרי אדם אשר יעור על ידו כפי המדה האפשרית. ובאיש, השכל הוא העומד בראש והרגש עורר על ידו, ואשרי אדם אשר יזנב ר' כיוחלת שיר ממחומים, 'אשת חיל' עטרת בעלה, שכחות נפשה משלימים ביחוד ביצג את הצדדים הצידיים מילוי שבנפש האיש, אשר יסוד כח המרכזי שלו הוא השכל הטמור והחזק, המוכן לפעולה ולחשבון, אשה כזאת היא עור באמת ומי שזכה לה מספר ימיו כפלים" עין איה ג, שבת, ב ריג, עמ' 176. ועיין שיחת רבינו סדרה ב בראשית סע' 4. מוה"מ סע' 14. מס' 9 איש ואשה. 59. ויקהל תשל"ז על אף שאז ראו חלה